

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісівництва, лісових культур та таксації лісу

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БУГАЙ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 639.1.06

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ДОСВІД ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ОСНОВНІ
ВИДИ ТВАРИН В УМОВАХ ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»

Галузь знань 20 «Аграрні науки та продовольство»
Спеціальність 205 «Лісове господарство»
Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ А.А. Бугай

Керівник роботи
Вишневецький Анатолій Васильович
кандидат с.-г. наук, доцент

Висновок кафедри лісівництва, лісових культур та таксації лісу за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри лісівництва, лісових культур та таксації лісу № 1 від «1» грудня 2020 р.

Завідувач кафедри лісівництва, лісових культур і таксації лісу

к. с.-г. н., доцент _____ Сірук Юрій Вікторович

«___» _____ 2020 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Бугай Андрій Анатолійович захистив

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ Білецька Наталія Миколаївна

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Бугай А.А. Досвід ведення мисливського господарства на основні види тварин в умовах ДП «Дубровицьке ЛГ». Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 «Лісове господарство». Поліський національний університет, Житомир, 2020.

Магістерська робота присвячена вивченню місцевого досвіду з ведення мисливського господарства на основні види тварин в ДП «Дубровицьке ЛГ» Рівненської області. В роботі описується характеристика мисливських угідь та стан мисливського господарства регіону дослідження.

В кваліфікаційній роботі розглядаються питання, щодо типології та бонітування мисливських угідь, оптимальної ємності мисливських угідь господарства, експлуатації і охорони мисливської фауни, а також біотехнічні заходи на території мисливських угідь підприємства. Вивчено динаміку чисельності мисливської фауни на території господарства.

Наведено рекомендації щодо покращення умов існування мисливських тварин в угіддях лісгоспу. В роботі також проаналізовано соціально-економічні аспекти ведення мисливського господарства в ДП «Дубровицьке ЛГ».

Ключові слова: оптимальна чисельність, мисливські угіддя, бонітет мисливських угідь, біотехнічні заходи, оптимальна щільність, експлуатаційні заходи.

ANNOTATION

Bugay A.A. Experience of hunting management for the main species of animals in the conditions of SE "Dubrovytske forestry ". Qualifying work printed as manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

The master's thesis is devoted to the study of local experience in hunting for the main species of animals in the SE "Dubrovytske forestry " Rivne region. The paper describes the characteristics of hunting grounds and the state of the hunting economy of the study region.

The qualification work addresses issues related to the typology and rating of hunting grounds, the optimal capacity of hunting grounds, operation and protection of hunting fauna, as well as biotechnical measures on the territory of hunting grounds of the enterprise. The dynamics of the number of hunting fauna on the territory of the farm has been studied.

Recommendations for improving the living conditions of hunting animals in the lands of the forestry are given. The paper also analyzes the socio-economic aspects of hunting in the State Enterprise "Dubrovytske forestry ".

Key words: optimal number, hunting grounds, quality of hunting grounds, biotechnical measures, optimal density, operational measures.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПИТАННЯ	7
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕТОДИКА РОБІТ	13
2.1..Місцезнаходження підприємства	13
2.2. Динаміка чисельності мисливської фауни на території господарства	14
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ ТА СТАН МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	16
3.1.Типологія та бонітування мисливських угідь	17
3.2. Оптимальна ємність мисливських угідь господарства	19
3.3. Експлуатаці та охорона мисливської фауни	21
3.4. Біотехнічні заходи на території мисливських угідь підприємства	23
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

На сучасному етапі раціональне мисливське господарство базується на впровадженні біотехнічних заходів. При створенні мисливських господарств потрібно, насамперед, враховувати кормовий баланс угідь. Проводячи біотехнічні заходи людина може значно збільшити кількість тварин та підвищити продуктивність мисливських угідь що є, сьогодні, актуальним питанням.

Мета і завдання роботи.

Метою роботи було сформулювати теоретичні основи по збереженню та відтворенню популяції диких тварин, дослідити стан та перспективи розвитку мисливської галузі в умовах підприємства.

Описати механізм ведення мисливського господарства та шляхи його вдосконалення є основним завданням кваліфікаційної роботи.

Предмет дослідження.

Вдосконалення біотехнічних заходів, спрямованих на підвищення чисельності основних видів мисливської фауни в угіддях ДП «Дубровицьке ЛГ».

Об'єкт дослідження.

Об'єктом дослідження є мисливські угіддя на території ДП «Дубровицьке лісове господарство».

Методи дослідження: лісівничі і еколого-фітоценотичні – для вивчення умов існування козулі європейської; мисливськогосподарські – для проведення типології і бонітування угідь, польові зоологічні – для здійснення обліків звірів; математико-статистичні – для обрахунку даних польових матеріалів.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Бугай А.А. Досвід ведення мисливського господарства на основні види тварин в умовах ДП «Дубровицьке ЛГ». Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора А.І. Гузія. 25 вересня 2020 р., м. Житомир: Поліський національний університет, 2020. с.213-214.

2. Бугай А.А., Сисун Я.С. Типологія мисливських угідь в умовах ДП «Дубровицьке лісове господарство». Ліс, наука, молодь: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів і молодих учених (24 листопада 2020 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2020. с.26-27.

3. Бугай А.А. Соціально-економічні аспекти ведення мисливського господарства в ДП «Дубровицьке ЛГ». Мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень» м. Житомир, ЖНАЕУ, 25 лютого 2020 р. с.7.

Практичне значення отриманих результатів.

Дані, отримані в результаті досліджень можуть бути використані в практиці ведення мисливського господарства в умовах ДП «Дубровицьке лісове господарство».

Структура та обсяг роботи.

Кваліфікаційна робота представлена на 35 сторінках друкованого тексту. Вона містить 9 таблиць. Список використаних джерел нараховує 40 найменувань.

В першому розділі зроблено огляд літератури за темою магістерської кваліфікаційної роботи.

В другому розділі дана характеристика природно-кліматичних умов підприємства, методика дослідження та об'єкти.

В третьому розділі подається експериментальна частина роботи. Приводиться характеристика та стан мисливського господарства, а також проектується біотехнічні заходи в умовах ДП «Дубровицьке лісове господарство» Рівненської області.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ПИТАННЯ

Тварини різнобічно пристосовані до існування в екологічних системах, тісно і глибоко з ними пов'язані, беруть участь в біосферному кругообігу речовин і впливають на природну родючість ґрунту та біологічні властивості води. Поза тим, вони є природним ресурсом - джерелом харчових продуктів, хутровини, технічної і лікарської сировини, використовуються в наукових, виховних і естетичних цілях [39].

У повноцінному лісі присутність тварин обов'язкова, у зв'язку з чим зони потребують відповідної уваги. Найбільш розвинуті представники лісової фауни - птахи і звірі - відзначаються складними формами поведінки і стосунків з довкіллям. Високий рівень обміну речовин, різноманітність та специфіка трофічних зв'язків, здатність більшості видів до міграції, позитивний і негативний вплив на ліс - особливості біології птахів і звірів, які треба враховувати при сприянні їхній нормальній життєдіяльності на оптимальному рівні чисельності, посилювати позитивну і локалізувати негативну роль у лісі [3]. При цьому треба пам'ятати, що крім першоважливих трофічних взаємозв'язків існує багато інших ланцюгів взаємодії між лісовою рослинністю і фауною. Так, крони дерев служать місцем гніздування для птахів, в дуплах виводять молодняк деякі звірі, в лісовій гушавині і одні і пруті шукають притулку в час непогоди. Аналогічні приклади можна навести не тільки для лісової, а і для будь-якої іншої екосистеми [31].

Сучасне інтенсивне природокористування, способи ведення господарства призводять до порушення біологічної рівноваги в природі. Дикі тварини зазнають від господарської діяльності людини впливу, який можна кваліфікувати як наступ цивілізації на природу. І у світовій, і у європейській фауні зменшується чисельність багатьох видів тварин і рослин. Серед причин, що призвели і призводять до різкого, а часом і катастрофічного зменшення чисельності мисливських і немисливських тварин, на перше місце спеціалісти ставлять руйнування середовища, в якому тварини існують (вирубання лісів, осушення боліт, окультурення ландшафту і т.п.). [22].

Територія України - 603 тис.км². Але на кожному з цих квадратних кілометрів живе від 50 до 200 з надлишком чоловік, здійснюється різноманітна інтенсивна господарська діяльність, внаслідок чого у багатьох випадках для тварин просто не залишається місця [34].

Деякі види господарської діяльності людини опосередковано сприяють покращенню умов існування дикої фауни. Зокрема, це - створення полезахисних та заліснених яружно-балкових систем, придорожні лісопосадки, дачні садово-городні ділянки, водойми в степу. На сільськогосподарських полях знаходять чимало поживи зайці, дикі кабани. В обох варіантах впливу господарської діяльності людини на фауну - і негативному, і позитивному - змінюються умови існування тварин, це призводить до зміни їх чисельності та ареалів. Так, за останні десятиліття значно розширився ареал зайця-русака в північному і східному напрямку. Внаслідок вирубування лісів південна межа поширення лося змістилась до півночі. Господарське освоєння степів призвело до повсюдного скорочення чисельності дрофи і стрепета [3, 15, 18].

Форма землекористування також може вплинути на чисельність тварин. Проведена свого часу колективізація сільського господарства ліквідувала багаточисленні межі між селянськими полями, це обумовило різке зниження поголів'я сірої куріпки, перепела, горноста. Зворотнього процесу можна чекати тепер, коли здійснюється розукрупнення колективних господарств, паювання землі, засновуються фермерські та орендні господарства.

Вплив водного господарства виявляється насамперед через зміну гідрологічного режиму водоймищ, на яких збудовано гідропоруди. Різкі коливання рівня води, характерні для водосховищ, несприятливі для бобра і ондатри. Водночас широкі мілководдя водосховищ є добрими біотопами для водоплавної дичини. Великі водосховища, загалом, можуть суттєво змінити видовий склад водоплавної фауни [21].

Мисливське господарство є конкретною формою природокористування, самостійним його напрямком, який стосується питань збереження, відтворення і раціонального використання ресурсів диких тварин. Вплив добування тварин на стан їх популяцій залежить від кількості добутих особин різних генерацій, статі

та ієрхарічного рангу.

В наш час попит на мисливськогосподарські послуги зростає. Для його задоволення потрібно забезпечити стабільну чисельність мисливських тварин, високу продуктивність мисливських угідь. Продуктивність - це мисливська продукція, одержана за певний період з одиниці площі. В сучасних умовах не обійтися без суворої регламентації мисливства. Але однієї регламентації не досить. В угіддях, змінених господарською діяльністю людини, підтримувати стабільну чисельність популяцій мисливських тварин можна з допомогою засобів біотехнії. Основне завдання біотехнії - збереження і збільшення чисельності тварин, усунення негативної дії несприятливих для їх існування та для зростання їх чисельності факторів, пов'язаних як з діяльністю людини, так і з природними явищами [19, 23].

Біотехнія в сучасному її розумінні виникла в першій половині ХХ ст. З цей час різко зріс антропогенний вплив на дику природу, збільшилась кількість мисливців. Традиційні методи використання ресурсів тваринного звіту перестали відповідати новим умовам, тому повсюдно і у значних масштабах стали застосовувати біотехнічні заходи, спрямовані на покращення умов існування фауни, та її збереження і примноження; почалося теоретичне осмислення цього виду діяльності. Спочатку біотехнію кваліфікували як напрямок чи розділ мисливствознавства, що досліджує способи збереження, підвищення і відновлення продуктивності популяцій [3, 17, 32].

Мисливськогосподарські інтереси та аспекти в біотехнії домінували і домінують, але біотехнічні заходи здійснюються і лісівниками, і аграріями, рибоводами, і паркобудівниками, і працівниками інших галузей. На цій підставі біотехнію можна було б вважати розділом лісівництва, агрономії і т.д.

Проте предмет біотехнії, тобто наукова і практична її спрямованість, сукупність знань, які вона нагромаджує і узагальнює, стосується всіх тварин, що живуть у стані природної свободи - і мисливських, і немисливських. Всі вони та середовище їх існування складають реальну дійсність мисливства, як науки [24, 25].

Тепер відомо більше 30 різних визначень біотехнії. Ні одне з них, здається,

не претендує на остаточність. В узагальненому вигляді біотехнію можна визначити як науку що вивчає умови існування дикої фауни у стані природної свободи і розробляє шляхи і методи її захисту та збереження.

Важлива складова частина біотехнії - управління популяціями диких тварин при використанні ресурсів тваринного світу, попередженні пов'язаних з життєдіяльністю окремих видів негативних явищ, здійсненні заходів по збереженню видового складу фауни і рідкісних її представників, по забезпеченню активного функціонування зоокомпоненту природної екосистеми. В мисливстві біотехнію розглядають як управління ресурсами мисливських тварин, що передбачає збільшення щорічного приросту їх чисельності [26, 27].

Біотехнія спрямована на збільшення чисельності, щільності та правильний територіальний розподіл тварин, на структуру популяцій тварин; підтримання оптимальних для конкретного виду умов існування та співпадати з інтересами мисливства [3, 12, 13].

Потреба в біотехнії виникає при необхідності покращити умови існування диких тварин, послабити несприятливу дію окремих природних явищ, лімітуючих факторів середовища, зменшити шкідливу для людини діяльність деяких видів. Специфічною ознакою біотехнії є нейтралізація негативних наслідків впливу різноманітних факторів антропогенного походження.

До лімітуючих факторів середовища відносяться фактори, які обмежують життєдіяльність або існування організму - нестача кормів, критичні природні явища, конкуренція і т.п. Роль лімітуючих факторів можуть також відігравати новопрокладені канали, трубопроводи, автомагістралі, залізниці [6, 7, 8].

Кожна наука використовує загальнонаукові і специфічні методи дослідження, сукупність методів дослідження складає її методологію.

Практична частина біотехнії - біотехнічні заходи, з допомогою яких реалізуються функції біотехнії. Основна мета біотехнічних заходів - оптимізація середовища для виду чи групи видів, підвищення господарської продуктивності угідь. При посиленні впливу людини на природне середовище зростає потреба в більш складних біотехнічних заходах. Потреба в біотехнічних заходах зростає при зростанні щільності тваринного населення - у зв'язку із

зростанням його впливу на природне середовище. Але при всіх умовах до докорінних змін в екологічній системі біотехнічні заходи не призводять [4, 5].

На теперішній час широке застосування знайшли такі біотехнічні заходи: безпосередня охорона тварин, збереження місць їх проживання, підвищення захисних властивостей угідь, покращення і розширення кормової бази, забезпечення можливості влаштування лігвищ або нір, боротьба з хворобами і паразитами, регулювання чисельності хижаків, розселення звірів, допомога тваринам під час стихійних лих. Всі ці заходи спрямовані безпосередньо на тварин (підгодівля, влаштування укрить, спасіння при стихійних лихах, спорудження гнізд і нір, боротьба з хворобами і хижаками, регулювання чисельності конкурентів, селекційна робота) або на середовище їх існування. Способи виконання біотехнічних заходів визначаються специфікою галузевого виробництва (лісове, сільське, водне та інші господарства). Загальна кількість можливих видів біотехнічних робіт для лося - 18, оленя - 19, козулі - 14, дикої свині - 13, ондатри - 23, бобра - 13, зайця - 16, куниці - 10, байбака - 6, водоплавних птахів - 22, борової дичини - 18, фазана - 15, куріпки - 14. В мисливськогосподарській практиці більш-менш систематично реалізується 30-40 % цього арсеналу [28, 29, 40].

За основну класифікацію біотехнічних робіт логічно прийняти розподіл їх за рівнем впливу на мисливські угіддя, а саме: заходи по довготривалому збільшенню сезонної ємкості угідь (перша група) і заходи по тимчасовому збільшенню сезонної ємкості (друга група). До першої групи віднесені заходи, спрямовані безпосередньо на підвищення продуктивності угідь. Віддачі від них у поточному сезоні може і не виявитись. Дія заходів другої групи - короткочасна. Найбільша ефективність досягається при поєднанні заходів обох груп [35, 36, 37].

Щодо мисливських видів, то біотехнічні заходи можуть поділятися і за таким принципом: спрямовані на збільшення кількості тварин і на підвищення продуктивності популяцій мисливських тварин. У першому випадку це пряме збільшення; акліматизація, реакліматизація і розселення; покращення кормових, захисних і гніздових умов; охорона та регулювання добування; боротьба з

браконьерством. У другому випадку - управління станом популяції, селекція тварин.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕТОДИКА РОБІТ

2.1. Місцезнаходження підприємства

Мисливські угіддя ДП «Дубровицьке ЛГ» розташовані в північно-західній частині Рівненської області на території Дубровицького адміністративного району. Територія мисливського господарства пролягає з півночі на південь на 25 км, а з заходу на схід на 31 км і займає площу 18270,2 га. Розподіл площі за землекористувачами наступний: Лісівське лісництво - 4842,0 га, Літвицьке лісництво – 4740,5 га, Дубровицьке лісництво – 7598,7 га та Золотинське лісництво ДП «Висоцьке ЛГ» – 1089,0 га [9, 33].

Згідно лісорослинного районування територія підприємства відноситься до геоморфологічної провінції «Поліська низина» і розташована в районах Волинської мореної гряди і Сарненської акумулятивної рівнини. Клімат району розташування підприємства помірно-континентальний, в цілому теплий. Кліматичні умови зони розміщення мисливських угідь сприятливі для проживання та розмноження таких основних видів мисливської фауни як козуля, кабан, заєць-русак, бобер, качка та інші [9, 33].

Мисливська фауна характерна для зони Полісся досить різноманітна по видовому складу, і представлена переважно копитними, хутровими звірами та окремими видами мисливських птахів. В мисливських угіддях підприємства мешкають такі види мисливської фауни: козуля європейська, кабан, заєць-русак, білка, куниця лісова, тетерук, рябчик, сіра куріпка, кулики, голуби, крижень, лиска та інші.

Ведення мисливського господарства реально може охопити лише обмежену кількість видів, що на даний час, можуть бути використані та сприяти збільшенню продуктивності мисливських угідь. Такими мисливськими видами тварин у Поліській природній зоні є: лось, олень благородний, козуля європейська, кабан, заєць-русак [33].

Аналіз соціально-економічних та управлінських аспектів у ДП «Дубровицьке ЛГ» Рівненської області свідчить про соціальну напругу в суспільстві, до основних причин якої слід віднести неврегульованість питання

відшкодувань за завдані збитки мисливськими тваринами сільськогосподарським угіддям та інше [10].

2.2. Динаміка чисельності мисливської фауни на території господарства

Облікові роботи є обов'язковим і найбільш фізично важким заходом для реалізації у всіх мисливських господарствах.

Метою обліку є уточнення чисельності мисливських тварин на території підприємства. В результаті обліку маємо дані про чисельність мисливських тварин на всій території, а також на окремих ділянках, обходах та лісництвах. Це дає можливість встановити норми відстрілу на всій території та її ділянках, що в свою чергу визначає комплекс обґрунтованих мисливськогосподарських заходів. При проведенні мисливськоупорядкувальних робіт застосовані, як відносні, так і абсолютні методи обліку [3, 38].

При щільності копитних тварин (олень, лось, кабан) в 2 рази нижче від мінімальної, облік здійснюється лише анкетним методом.

Аналіз діяльності і стану МГ зроблено за 4 останніх роки.

За охорону мисливської фауни в господарстві відповідає мисливствознавець та 4 егеря. Охорону мисливських угідь та мисливської фауни, проведення того, право контролю ведення мисливського господарства має лісова охорона біотехнічних заходів здійснює егерська служба 4 егеря і начальник мисливської дільниці. Окрім господарства, яка включає 15 лісників. [33].

Згідно даних обліку мисливської фауни при мисливському упорядкуванні 2009 року збільшилось поголів'я козулі, кабана, зайця.

До основних видів мисливської фауни в умовах господарства відносяться: лось, олень, козуля, кабан, заєць-русак. За даними обліків чисельності видно, що чисельність збільшується (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка чисельності диких тварин по мисливському господарству

№ п/п	Види тварин	Чисельність за даними попереднього мисливського впорядкування	Чисельність по роках, шт			Прийнята для розрахунків чисельність
			2018	2019	2020	
1.	Лось	23	23	23	23	24
2.	Олень	16	42	36	48	51
3.	Козуля	20	112	115	176	211
4.	Заєць	70	87	133	140	145
5.	Кабан	21	42	49	65	99

Випадки інфекційних та інвазійних захворювань тварин та птахів на території МГ не виявлені.

Щорічно два рази проводиться дегельмінтизація місць підгодівлі диких тварин - обробляють 40 % формаліну, проводять вапнування, залишки кормів і послід спалюють. Для дегельмінтизації диких тварин в годівниці викладають сіно з домішкою полину.

Ведення мисливського господарства відповідає основним вимогам нормативним документів, забезпечується повне виконання обсягів біотехнічних заходів, відсутні масові інфекційні та інвазійні захворювання тварин.

Більш повним методом обліку копитних є дворазовий облоговий метод, який проводився в лютому-березні, коли звірі активніші і добовий хід тварин набагато довший.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ ТА СТАН МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Типологія та бонітування мисливських угідь

За даними мисливського впорядкування [2,33] та матеріалами лісовпорядкування, а також матеріалами землевпорядкування проведено розподіл мисливських угідь по типах, а в межах типів за виділами.

Матеріали оброблені на персональних комп'ютерах по програмах розроблених ВО "Укрдержліспроєкт".

1. Початковою інформацією являється таксаційний банк даних.
2. Для кожного таксаційного виділу програмно визначається тип мисливських угідь.

На землях лісового фонду мисливські виділи просторово в натурі не організовувались, усі необхідні дані щодо диференціації типів мисливських угідь до таксометричного рівня, що бонітувався (тип, підтип, вид), у межах таксаційного виділу, власне бонітування, середні показники оптимальних ємностей угідь та біотехнічних заходів одержано програмно через ПК.

При цьому використаний повидільний таксаційний і картографічний банк даних за матеріалами безперервного лісовпорядкування, а також таблиця класифікації мисливських угідь. Підтипи мисливських угідь: насадження до 10 років, насадження 11-20 років, насадження 21-60 років, насадження старші 61 року. Підвиділи мисливських угідь: угіддя за наявністю підросту, підліску; угіддя, в яких підріст, підлісок відсутній. Інші землі визначаються з метою балансу площі в бонітуванні вони участі не приймають.

Тип угідь повинен бути господарсько-виправданий, тобто типи угідь повинні наскільки різко розрізнятися, щоб їх можна було розрізнити і при цьому має бути спільність біотехнічних заходів [20].

Інвентаризація мисливських угідь є важливим пунктом при упорядкуванні мисливського господарства. Сюди входить розробка типології угідь, опис їх типів та визначення площі зайнятої кожним з типів.

Ділянки угідь з рівноцінними умовами для мисливських тварин (кормовими і захисними), де можуть жити різні види мисливських тварин прийнято називати типом мисливських угідь. При цьому кожен з типів мисливських угідь має відповідати певному складу та щільності фауни.

В залежності від складу лісонасаджень, категорії не вкритих лісовою рослинністю земель та нелісових земель на території мисливського господарства виділяється сім типів мисливських угідь [11]:

1. Хвойний ліс – до цього типу віднесені числі хвойні насадження чи з невеликою кількістю домішок (до 20%) листяних порід різного віку, а також незімкнуті лісові культури, зруби галявини та рідколісся, які запроектовані під заліснення хвойними породами. Підлісок рідкий або взагалі відсутній. Покрив небагатий – з трав'янистою та дрібно-чагарниковою рослинністю (злаки, малина, черниця, мохи). Кормова база з хвойних лісів порівняно бідна. Тут мешкають олень, козуля, кабан, лисиця, білка, борова перната дичина. В молодняках, що межують з сільськогосподарськими угіддями, зустрічається заєць-русак. В мисливському господарстві цей тип мисливських угідь займає 9398,2 га, або 51,8 % від загальної площі мисливських угідь.

2. Листяний ліс - до цього типу віднесені чисті листяні насадження різного віку чи насадження з домішками хвойних порід, не більше 20 %, а також незамкнуті лісові культури, зруби, галявини та рідколісся, які запроектовані під заліснення. Кормова база туту значно багатша. Підлісок та покрив різноманітний, рясніший на узліссях та в зріджених насадженнях. В листяних лісах можна зустріти майже всі види тварин даного регіону. В мисливському господарстві цей тип мисливських угідь займає 4474,3 га, або 24,7% від загальної площі мисливських угідь.

3. Змішаний ліс – сюди віднесені хвойно-листяні та листяно-хвойні насадження в складі яких інші породи займають не менше 30% (три одиниці складу). Змішані ліси також характеризуються великим розмаїттям підліскових порід та трав'яної рослинності. Різноманітний і видовий склад тварин, що населяють їх. В мисливському господарстві цей тип мисливських угідь займає 2858,3 га, або 15,7% від загальної площі мисливських угідь.

4. Орні землі – до орних земель віднесені рілля та сади площа яких становить 1 га, або 10% від загальної площі мисливських угідь.

5. Луки – до цього типу віднесені угіддя, де зростають природні та сіяні трави, які використовуються як сіножаті, вигони чи пасовища. Сюди також віднесені біогалявини. Загалом площа в господарстві 42,2 га, або 0,2%.

Як кормові угіддя луки мають кормове значення в весняно-літньо-осінній період. При наявності снігу корми стають малодоступними.

6. Болота – до них належать надмірно зволожені ділянки. Цей тип угідь об'єднує верхові, низинні та перехідні болота. Для більшості боліт характерна наявність кущів верби, заростей вільхи, осики, берези. З мисливських тварин тут можна зустріти кабана рідше оленя, козулю, зайця. В господарстві цей тип займає площу 836,9 га, або 4,6 %.

7. Водойми – до них віднесені ставки площею 80,1 га, або 0,4%.

Інші землі об'єднують всі інші категорії земель, що не були віднесені до жодного з попередніх типів мисливських угідь, не підлягають бонітуванню, непридатні для диких тварин (дороги, садиби, просіки, технологічні коридори (волоки), протипожежні розриви лінії електромереж, газопроводи, а також інші непродуктивні землі). Вони визначаються з метою балансу площі господарства і становлять 458,4 га, або 2,5 % [11].

Якісну оцінку мисливських угідь, що проведено по відношенню до певних видів мисливської фауни, називають бонітуванням [3]. За своїми різноманітне значення для мисливської фауни, бонітет визначає можливу

По бонітету визначена оптимальна чисельність мисливських тварин, до якої повинно прагнути в своїй діяльності мисливського господарства. За продуктивністю є 5 класів бонітетів для мисливських угідь. Перший клас бонітету має мисливські угіддя з дуже добрими кормовими та захисними властивостями; другий - з добрими; третій - із середніми; четвертий - з поганими; до п'ятого відносяться не придатні для проживання певного виду мисливських тварин. Бонітування виконано за таблицею - класифікація мисливських угідь згідно з класами бонітету для Поліської природної зони відповідно "Настанови з упорядкування мисливських угідь [30, 38].

Середній клас бонітету розрахований з точністю до сотих (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок середніх класів бонітетів для мисливських тварин

Види мисливських тварин	Розрахований середній клас бонітету для мисливських тварин
Лось	2,27
Олень	2,74
Козуля	2,71
Кабан	2,90
Заєць-русак	2,81

3.2. Оптимальна ємність мисливських угідь господарства

В мисливському господарстві існує поняття щільності мисливської фауни та оптимальної ємності мисливських угідь, оскільки відомо про шкоду яку завдають лісовим насадженням та сільськогосподарським культурам деякі представники мисливської фауни [30].

Оптимальна щільність мисливської фауни визначається згідно нормативно-правових документів з ведення мисливського господарства [20].

Загальна оптимальна ємність мисливських угідь визначається за формулою 3.1.:

$$Ч_{\text{заг}} = Щ \times S, \quad (3.1)$$

де $Ч_{\text{заг}}$ - загальна оптимальна ємність угідь по одному з визначених мисливських видів мисливської фауни; $Щ$ -оптимальна чисельність мисливських тварин. Оптимальна щільність визначається через середній бонітет для кожного виду мисливської фауни з врахуванням лісомисливського районування, кількості голів на 1000 га угідь [38].

Оптимальну щільність визначаємо за нормативами [38]. Якщо оптимальна щільність мисливської фауни нижче мінімальної, пропонується проводити

селекційний відстріл.

Оптимальна щільність для основних видів мисливської фауни, відповідних класів бонітетів, що прийняті для Рівненської області та дані мінімальної щільності, яка дозволяє почату експлуатацію мисливських тварин, подані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Визначення оптимальної щільності основних видів мисливської фауни

Види мисливської фауни	Загальна площа угідь	Середній клас бонітету (0,1)	Оптимальна щільність гол./тис.га	Оптимальна чисельність, гол.
Лось	19,1	2,6	5,1	97
Олень благ.	19,1	3,1	5,4	103
Козуля	19,1	3,1	19,0	363
Кабан	19,1	2,9	4,2	80
Заєць-русак	19,1	3,1	25,0	478

Порівнявши фактичну чисельність мисливських тварин в порівнянні з оптимальною ємністю угідь (табл. 3.3.) видно що вона є набагато нижчою. Виключення становить лише дикий кабан.

Таблиця 3.3

Фактична чисельність мисливських тварин в порівнянні з оптимальною ємністю угідь

Види мисливських тварин	Оптимальна чисельність	Фактична чисельність	В % до оптимальної ємності угідь
Лось	97	24	25
Олень	103	51	50
Козуля	363	211	58
Кабан	80	99	123
Заєць-русак	478	145	30

Продуктивність мисливських угідь, ріст або зниження чисельності кожного мисливського виду залежить від різноманітних чинників, які об'єднуються у три екологічні групи - біотичні, абіотичні та антропогенні. Ступінь дій встановлюється шляхом звіряння з нормативно-правовими документами [38].

3.3. Експлуатація та охорона мисливської фауни

Для раціонального ведення мисливського господарства необхідно мати відомості не про окремих тварин того чи іншого виду, а їх популяції.

Підтримання біологічної повноцінності, високої продуктивності та життєздатності популяції, можливо лише завдяки раціональній експлуатації мисливської фауни, яка ґрунтується на нормальному відстрілі за обґрунтованим планом. Для цього проводиться розрахунок росту чисельності поголів'я кожного виду тварин на ревізійний період. В основу розрахунків покладені дані про рівень чисельності мисливських тварин в господарстві на даному етапі, дані приросту поголів'я основних видів мисливської фауни, за структурою їх популяції. Для цих розрахунків використані таблиці річного приросту поголів'я основних видів мисливської фауни згідно, з нормативами [38].

Завдяки раціональному веденню господарства передбачається доведення чисельності мисливських тварин і птахів до оптимальної господарсько-допустимої ємності угідь. Це досягається шляхом суворо регульованої експлуатації поголів'я з врахуванням його приросту.

Планування експлуатації частини популяції мисливських тварин базується на даних про їх чисельність, річний приріст, статеву-вікову структуру та інших чинників, які впливають на стан популяцій [30]. Добування мисливських тварин, особливо копитних, в усіх можливих випадках повинно мати селекційний характер, основними рисами якого є:

недопущення відстрілу маточного поголів'я свиноматок, дорослих самиць з молодняком, перспективних биків-рогачів, тощо;

заохочення добування молодих тварин-однорічок, а також ялових

самиць.

Наведені в табл. 3.4 рекомендовані допустимі норми вилучення окремих видів мисливських тварин застосовуються в залежності від чисельності тварин в мисливських угіддях.

Таблиця 3.4

Рекомендовані допустимі норми вилучення окремих видів мисливських тварин (у відсотках від їх чисельності)

Види мисливської фауни	Природна зона	Допустимий відсоток добування, %
Лось	Поліська	10
Олень		10
Козуля		10
Кабан		20
Заєць - русак		15

У разі, коли оптимальна щільність тварин на 1000 га угідь не досягає нормативної, встановленої у табл. 3.4, допустимий відсоток вилучення визначається в залежності від фактичної чисельності мисливської фауни та стану популяції.

У разі, коли фактична чисельність мисливських тварин по окремих видах перевищує оптимальну щільність на 1000 га мисливських угідь, користувачі цих угідь самостійно вирішують утримувати їм таку чисельність мисливської фауни за рахунок інтенсифікації біотехнічних заходів (викладки додаткової кількості кормів, створення кормових полів тощо), чи інтенсивно експлуатувати поголів'я і підтримувати фактичну чисельність на рівні оптимальної щільності на 1000 га угідь - відсоток вилучення у таких випадках визначається користувачем мисливських угідь і може перевищувати рекомендовані допустимі норми вилучення [30].

Знання конкретних показників статево-вікової структури мікро популяцій мисливських тварин дозволяє працівникам мисливського господарства досить точно порахувати середньорічний приріст поголів'я та визначити розмір

можливого вилучення тварин з популяції. Разом з тим, при проведенні відстрілу (відлову) неабияке значення має їх структура за статтю та віком [38].

При веденні мисливського господарства основна увага направлена на вилучення особин з певним відхиленням, від норми, в межах, ліміту наступного мисливського сезону [16].

Із закінченням відстрілу диких мисливських тварин складається акт відповідної форми. Селекційний відстріл є важливим господарським заходом ведення мисливського господарства на науковій основі.

Головним заходом, який проводиться всіма штатними працівниками господарства, а також господарською мисливською інспекцією - це боротьба з браконьерством. Позитивні результати приносить патрулювання в угіддях.

Населення повинно бути ознайомлене з межами господарства та відтворювальними ділянками, режимом полювання, періодом збирання ягід, грибів, нормами відстрілу, періодом заборони полювання.

Публікація матеріалів про випадки браконьерства в засобах масової інформації, радіопередачі, розглядання таких справ в колективах, на підприємствах, за місцем роботи. Відловлювання та відстріл бродячих собак, котів, шкідливих диких тварин [14]. Боротьба з безприв'язним утриманням собак в населених пунктах, що знаходяться на території господарства. Придбання обладнання та транспорту, необхідного для охорони мисливських угідь є одним з важливих завдань господарства.

3.4. Біотехнічні заходи на території мисливських угідь підприємства

Біотехнічні заходи запроектовані з метою збільшення чисельності мисливської фауни, що досягається шляхом покращання кормових, придатних для гніздування та захисних властивостей угідь, підгодівлі тварин в тяжкі періоди року, зниження чисельності хижаків, ліквідації чи ослаблення шкідливого впливу діяльності людини, а також випуску в угіддя тварин та птахів для акліматизації. Підставою для планування біотехнічних заходів (табл. 3.5) стало бонітування угідь господарства та співвідношення

оптимальної ємності угідь і фактичної чисельності мисливських тварин в господарстві [2].

Таблиця 3.5

Проектування біотехнічних споруд в ДП «Дубровицьке ЛГ»

Мисливські тварини	Навіси та годівниці для тварин	Місця для підгодівлі	Місця-солонці	Місця для водопою
Олень	1 на 10 оленів		1 на 10 оленів	1 на 10 оленів
Лось			2 на 10 лосів	
Козуля	1 на 20 козуль		1 на 20 козуль	1 на 20 козуль
Кабан		1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів	1 на 10 кабанів
Заєць		1 на 20 зайців	1 на 20 зайців	

Ці заходи дозволять визначити перспективні види мисливських тварин на території господарства і чинники, що стримують ріст поголів'я. Для покращення кормових та захисних властивостей мисливських угідь висаджуємо на галявині такі цінні для дичини деревні і чагарникові породи: дуб, дику яблуню, грушу, верби, ліщину, горобину, ожину, маслинку та інші. При створенні лісових культур в їх склад необхідно вводити горіхоплідні та плодові породи, маслини, терен, шипшину, обліпиху та інші.

Такі ділянки розмішуються по всій території господарства з відповідним підбором овочевих культур: картопля, топінамбур, буряк кормовий, кормова капуста, а із зернових – суміш вівса та гороху, овес, кукурудза, люцерна, та ін. [2, 30].

Підгодівля являє собою спрямоване покращання кормових угідь для мисливських тварин. Проводити її потрібно взимку, коли найбільш важко добувати корми тваринам. Зимові підгодівля триває 100 діб. Від сільськогосподарських організацій необхідно вимагати чіткого дотримання встановлених норм та правил застосування отрутохімікатів і мінеральних

добрив. Всі сільськогосподарські машини та агрегати, призначені для роботи в угіддях, повинні бути обладнані пристроями, що запобігали б травмуванню та загибелі дичини [2, 30].

Збирання сільськогосподарських культур слід проводити в "розгін" чи смугами, що розширюються. Необхідно заборонити круговий спосіб збирання сільськогосподарських культур, як найбільш згубний для дичини.

Підгодівля тварин проводиться здебільшого гілками дерев та гілками омели. На підгодівельних майданчиках корм для тварин, снопи необмолоченого вівса, конюшину, віники з гілок. Майданчики для підгодівлі облаштовують в зрідженому чистому лісі, краще поблизу загущеної ремізної ділянки, з метою захищення від вітру та створення схованки для тварин. До майданчиків повинен бути хороший під'їзд для доставки кормів. Годівниці незалежно від їх форми та конструкції повинні як найменше лякати тварин та не виділятися на загальному фоні місцевості. На підгодівельних майданчиках для підгодівлі кабанів не роблять спеціальних споруд. Корми для них викладають у визначених місцях. Тут кабани легко їх знаходять і добувають навіть із-під снігу. Найкращим кормом з однорічних пагонів (разом з листям) з таких порід: дуба, берези, липи, тополі, ясена, яблуні та груші, ліщини, верби, горобини. Краще тваринами поїдаються кормові віники які під час сушки змочувались декілька разів розчином кухонної 5-6 % солі. Для зимової підгодівля лосів та козуль необхідно проводити підрубку осики [1, 2].

На підставі багаторічних спостережень, аналізу діяльності мисливських господарств, рекомендацій кандидата біологічних наук В.Я. Крайнева [28], були розраховані та прийняті середні для усіх лісомисливських областей норм заготівлі кормів на 1 голову на період 100 діб підгодівлі (табл. 3.6).

Розрахунок необхідної кількості кормів проводиться в залежності від лісомисливського районування, кількості диких мисливських тварин в угіддях та строків періоду підкормки диких тварин. Строки періоду підкормки залежать від терміну замерзання верхнього прошарку ґрунту, установлення значного стійкого рівня снігового покриву та інших факторів [30].

Таблиця 3.6

Норми заготівлі кормів для особини в сезон

Види кормів	Одиниця вимірювання	Види мисливської фауни			
		олень	козуля	кабан	заєць
Сіно лісове, вико-овсяне	кг	40	10		1
Сінаж (силос)	кг	30	10	40	2
Пучки із листяних порід	шт	50	20		
Снопки зернові	шт	50	20		
Зернові корми	кг	20	15	30	5
Кукурудза у качанах	кг	40	20	80	2
Коренеплоди	кг	60	30	100	2
Сіль-лизунець	кг	5	3	4	1

Для розрахунку кількості кормів, які необхідні в зимовий період, (приймаються в середньому) сезон підгодівлі строком 100 днів (з 1 листопада по 5 лютого) і визначаються користувачем мисливських угідь в залежності від кліматичних та інших умов. Умовно сезон годівлі можна розділити на три періоди: із 1 листопада по 30 листопада, другий період: з 1 по 30 грудня і третій період: з 1 січня по 10 лютого (40 днів).

В табл. 3.7, згідно з настановами [38], визначено необхідну кількість біотехнічних споруд.

Таблиця 3.7

Визначення необхідної кількості біотехнічних споруд

№ п/п	Види заходів	Одиниці вимірювання	Існує	Проектується додатково	Ремонт існуючих
1.	Годівниці	шт	75	4	
2.	Солонці	шт	111		111
3.	Кормові ремізи	га		15	

Виходячи з норм викладання кормів проведений розрахунок необхідної кількості кормів на 100 діб підгодівлі (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Обсяг заготівлі кормів на 2018-2020 роки

Види мисливських тварин	Вид кормів	Одиниці вимірювання	Норма заготівлі на одну голову	Роки					
				2018		2019		2020	
				кількість тварин	необхідна кількість кормів (тонн)	кількість тварин	необхідна кількість кормів (тонн)	кількість тварин	необхідна кількість кормів (тонн)
олень	сіно	кг	40	56	2240	61	2440	67	2680
	пучки із листяних порід	шт.	50						
	овес	кг	20						
	коренеплоди	кг	60						
	сіль	кг							
козуля	сіно	кг	10	223	4460	236	4720	250	5000
	сінаж	кг	10						
	пучки із листяних порід	шт.	20						
	зерно відходи	кг	15						
	коренеплоди	кг	30						
	сіль-лизунець	кг	3						
кабан	силос	кг	40	81	6480	75	600	77	6160
	зерно відходи	кг	30						
	кукурудза в качанах	кг	80						
	коренеплоди	кг	100						
	сіль	кг	4						
заєць	сіно	кг	1	184	368	233	233	295	195
	силос	кг	2						
	снопики зернові	шт.	5						

кукурудза в качанах	кг	2		368		466		590
коренеплоди	кг	2		368		466		
сіль-лизунець	кг	1		184		233		590
								295

Чисельність тварин наводяться на кінець року після проведення планового та селекційного відстрілу. Інфекційні та інвазійні захворювання тварин і птахів, розрізняють як за характером збудників, які їх викликають, так і за видами тварин, які уражаються [22].

Вони також суттєво відрізняються за перебігом хвороб та за величиною збитків, які завдаються господарству. Уражені тварини дуже виснажуються, що призводить до їх загибелі. Нерідко різні хвороби приводять до зниження темпів розмноження, викликаючи тимчасове чи навіть постійне безпліддя.

Найбільші збитки мисливській фауні завдають такі види гострих захворювань: ящур, сибірська язва, пастерельоз, сказ, чума свиней, туляремія, туберкульоз. Найбільш поширеними захворюваннями диких тварин є хвороби, що викликаються різними видами паразитичних червів. Втрати поголів'я під час ураження гельмінтами можуть досягти від 20% до 50% від загальної кількості тварин.

Основою профілактичних заходів є дегельмінтизація як кормів, так і тварин, а також селекційних відстріл хворих тварин. В зв'язку з цим годівниці та солонці необхідно обробити 40% розчином формаліну чи хлорного вапна, а всі залишки кормів та екскременти на підгодівельних майданчиках повинні бути закопані на глибину не менше 1м. Для дегельмінтизації тварин необхідно викладати з кормами полинне сіно з розрахунку 5кг на 1 козулю, або 10 зайців. Віники з гілок дерев слід змочувати ацетоновим екстрактом папороті. Паралельно потрібно вводити в підгодівлю товчену кору осики [30, 38].

Для кабанів слід розкидати жолуді змочені екстрактом піперазину на олії з розрахунку 0,2 кг/1 голову. Ветеринарно-профілактичні заходи в угіддях господарства спрямовані на те, щоб запобігти занесенню збудників

інфекційних хвороб. Для досягнення вищезазначеної мети необхідне проведення наступних санітарно-профілактичних заходів [30]:

підтримання керівництвом господарства постійних зв'язків із спеціалістами ветеринарно-зоотехнічної служби району;

неухильне дотримання карантинного режиму;

карантин на протязі 30 діб всіх тварин, що завозяться в господарство. В цей період проводити їх ветеринарно обстеження і спостереження;

недопущення перенаселення угідь дичиною. Чисельність слід регулювати відстрілом чи відловлюванням;

систематичне проведення спостережень і обстежень мисливських тварин в вольєрах та на підгодівельних майданчиках;

здійснення ветеринарно-санітарної експертизи туш та внутрішніх органів відстріляних тварин;

відстріл виснажених тварин за узгодженням з ветнаглядом, для з'ясування діагнозу шляхом паталого-анатомічного лабораторного обстеження;

закопування в глибину більше 2 метрів або спалювання трупів мисливських тварин після обстеження в ветлабораторії;

постійний контроль викладання кормів та їх якості, забезпеченості тварин водопоями. Разом з кормами викладати лікувальні та профілактичні препарати.

Мисливцям та працівникам мисливського господарства необхідно ознайомитися з можливими шляхами ураження та заходами профілактики, що забезпечують охорону людини від інфекцій та інвазій, поширених серед домашніх та диких тварин.

Найбільшу небезпеку для життя людини становить м'ясо, яке уражене трихінелами, особливо в тих випадках, коли мисливці зразу ж вживають м'ясо без відповідної обробки [6].

Правильна постановка санітарно-просвітницької роботи з мисливцями, робітниками господарства з метою дотримання особистої гігієни, а також покращання ветеринарно-санітарного стану угідь, зможе суттєво зменшити кількість випадків захворювань серед мисливських тварин.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз вихідних даних та результати власних досліджень мисливського господарства в ДП «Дубровицьке ЛГ» дають змогу зробити наступні висновки:

в господарстві якісно проводяться щорічні обліки чисельності мисливської фауни, на підставі яких плануються розміри вилучення звірів;

забезпечується хороша охорона угідь від браконьєрів силами як єгерської служби, так і всієї лісової охорони про що свідчить відсутність випадків браконьєрства в поточному році;

якісно проводиться відстріл шкідливих тварин, таких як вовк, лисиця, бродячих собак та котів, ворон, сорок;

щорічно виконується необхідний обсяг біотехнічних заходів з врахування приросту поголів'я.

Наявна на момент дослідження кількість тварин є недостатньою для відстрілу в порядку користування, виключення становить кабан, чисельність якого вища за оптимальну для даного типу угідь. Для прискорення збільшення поголів'я мисливської фауни та запобігання захворювань, слід проводити ветеринарно-профілактичні заходи та селекційний відстріл.

Враховуючи наведене вище можна зробити висновок, що біотехнічні та інші прийняті і запроектовані заходи по підвищенню чисельності основних видів мисливської фауни в угіддях ДП «Дубровицьке ЛГ» проводяться на належному рівні, про що свідчать результати щорічних обліків.

Стан охорони праці в умовах підприємства задовільний. Проте пропонуємо для забезпечення захисту єгерів та забезпечення безпечних і високопродуктивних умов праці наступне:

1) Збільшити кількість єгерів при проведенні охорони мисливських угідь та при проведенні облавних полювань у господарстві;

2) Забезпечити єгерську службу господарства спецодягом (уніформою) з відповідними розпізнавальними знаками та нагрудними значками;

3) Для проведення рейдів з охорони мисливських угідь забезпечити єгерів спеціальним транспортом, засобами зв'язку (радіостанціями), бронежилетами, газовими балончиками, зброєю, засобами фото та відео зйомки, біноклями;

4) При проведенні облавного полювання посилити контроль за своєчасним проведенням інструктажів розпорядником перед початком полювання та дотриманням мисливцями правил техніки безпеки під час полювання та правил пожежної безпеки;

5) Забезпечувати загоничів і єгерів жилетами оранжевого кольору;

6) Організувати регулярне проведення радіологічного та ветеринарного контролю м'яса дичини перед реалізацією та споживанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Баскин.Л.М. Поведения копытных животных. М.: Высшая школа, 1976. 93с.
- 2.Берег.Л.С. Природа СССР. М.: Издательство АН СССР, 1995. 223 с.
- 3.Бондаренко В.Д. Біотехнія (навчальний посібник). Львів. 1998. 260 с.
- 4.Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. Москва : Просвещение, 1965. С. 235.
- 5.Болденков С. В. Охотничье хозяйство Украины. Охота. Киев : Урожай, 1976. С. 7-12.
- 6.Болденков С. В. Охота на копытных. Охота. – Киев : Урожай, 1976. С. 38-45.
- 7.Болденков С. В., Крайнев Е. Д. Копытные на Украине. Охота и охотничье хозяйство. 1975. № 7. С. 9.
8. Болденков С. В., Крайнев Е. Д. Охотничьи ресурсы Украинской ССР, их воспроизводство, охрана и использование. Охрана, воспроизводство и рациональное использование почвенно-растительных и охотничьих ресурсов Украинской ССР: тезисы докладов республиканской научно-технической конференции. Канев, 1977. Вып. 1. С. 8-11.
9. Бугай А.А. Досвід ведення мисливського господарства на основні види тварин в умовах ДП «Дубровицьке ЛГ». Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора А.І. Гузія. 25 вересня 2020 р., м. Житомир: Поліський національний університет, 2020. с.213-214.
- 10.Бугай А.А. Соціально-економічні аспекти ведення мисливського господарства в ДП «Дубровицьке ЛГ». Мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень» м. Житомир, ЖНАЕУ, 25 лютого 2020 р. с. 7-8.
- 11.Бугай А.А., Сисун Я.С. Типологія мисливських угідь в умовах ДП «Дубровицьке лісове господарство». Ліс, наука, молодь: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів

і молодих учених (24 листопада 2020 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2020. с.26-27.

12. Браунер А. А. Сельскохозяйственная зоология. Одесса: Госиздат, 1923. 435 с.

13. Верещагин Н. К., Русаков О. С. Копытные северо-запада СССР. Ленинград : Наука, 1979. 308 с.

14. Волох А. М. Великі ссавці південної України в ХХ столітті (динаміка ареалів, чисельність, охорона та управління) : автореферат дис. доктора біологічних наук: 03.00.08. Київ, 2004. 35 с.

15. Волох А. М. Динамика ареала кабана (*Sus scrofa*) в Украине. Вестник охотоведения. 2010. № 1. Т. 7. С. 54-67.

16. Галака Б. А. Особенности популяции благородного оленя в степной и горнолесных зонах УССР. Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР. Киев, 1973. С. 159-161.

17. Гептнер В. Г., Насимович А. А., Банников А. Г. Млекопитающие Советского Союза. Парнокопытные и непарнокопытные. Москва: Высшая школа, 1961. Т. 1. 776 с.

18. Гулай В. И. Экологические типы европейской косули в Украине. Вестн. зоол. 1992. № 1. С. 45-50.

19. Гунчак Н. С. Экологические особенности кабана в Ивано-Франковской области. Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР. Киев, 1973. С. 178-180.

20. Гірс О.А., Новак Б.І., Кашпор С.М. Лісовпорядкування (підручник). Київ: Арістей, 2004. 346 с.

21. Дежкин В. В. Эколого-экономические основы ведения охотничьего хозяйства. Охотоведение. Москва, 1975. С. 7-105.

22. Дежкин В.В. Спортивная охота в СРСР. М.: Физкультура и спорт, 1981. 567 с.

23. Домнич В. И., Вовченко В. Е., Скибин М. Ю. и др. Особенности этологии асканийского оленя в степных ценозах Приазовья в летний период. Вопросы биоиндикации и экологии. Запорожье : Изд-во ЗГУ, 1997. С. 120-125.

24. Домніч В. І. Динаміка впливу популяції асканійського шляхетного оленя на рослинність степових територій. Науковий вісник Ужгородського університету. 2007. Вип. 21.: Біологія. С. 158-164.

25. Домніч В. І. Роль ратичних (Cervidae, Bovidae) та хижих (Canidae) у біоценозах окремих районів Палеарктики : автореферат дис. доктора біологічних наук : 03.00.15. Інститут агроєкології та біотехнології УААН. Київ, 2008. 36 с.

26. Загороднюк І. В. Аловида сарни (Capreolus): природа відмінностей між ними і статус популяцій з України. Вісн. Луганськ. держ. пед. ун-ту. Біол. науки, 2002. 1(45) С. 206-222.

27. Корнєєв О. П. Мисливство галузь народного господарства. Київ : Урожай, 1964. 148 с.

28. Крайнев Е.Д. Подкормка диких животных. К.:1976.112с.

29. Михайлов Л.Є., Михалин И.Я., Толоконников В.Б. Планирование лесного хозяйства. М.: Лесная промышленность, 1983. С. 163–185.

30. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ: Вид-во Держкомлісу України, 2002. 113 с.

31. Новиков Г.А. Биология лесных птиц и зверей. М.: Высшая школа, 1975. 380 с.

32. Павлов М.П. Охота и охотоведение. М.: Лесная промышленность, 1978. 19 с.

33. Проект організації і розвитку мисливського господарства державного підприємства “Дубровицьке лісове господарство”. Пояснювальна записка, 2009. 121 с.

34. Рудишин М. П., Мурський Г. М., Татаринів К. А. та ін. Рациональне ведення мисливського господарства. Львів : Каменяр, 1987. 184 с.

35. Смаголь В.М., Гаврись Г.Г. Біологія та етологія мисливських тварин (курс лекцій). Київ. 2004. 60 с.

36. Филонов К.П. Динамика численности копытных животных и заповедность. Охотоведение. Москва : Лесная промышленность, 1977. 229 с.

37. Шадура М.В, Шейгас І.М. Книга мисливця. Львів: Атлас, 1998. 180 с.

38. Шадури М.В. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ: Держкомлісгосп, 2002. 112 с.

39. Шварц С. С. Экологические закономерности эволюции. Москва: Наука, 1980. 290 с.

40. Юргенсон П. Б. Биологические основы охотничьего хозяйства в лесах. Москва: Лесная промышленность, 1973. 176 с.